

COL·LECTIU PER A UN NOU MODEL ENERGÈTIC I SOCIAL SOSTENIBLE

Posicionament
SOBRE CRITERIS I PRIORITATS DE LA
TRANSICIÓ ENERGÈTICA A CATALUNYA

Ponents: Joaquim Sempere i Jordi Parés
(Aprovat en junta el 12 d'abril de 2021)

1. La transició energètica a les renovables és urgent

Ho és per dues raons. La primera és que els combustibles fòssils que són la base energètica de l'actual societat s'exhauriran en el curs de la segona meitat d'aquest segle i hauran de ser substituïts per altres fonts d'energia. La segona, tant o més important que la primera, és que la seva crema és la causa fonamental del canvi climàtic i d'un autèntic desastre climàtic i mediambiental, de repercussions imprevisibles, si la perllonguéssim fins el seu exhauriment. La transició energètica ha de ser vista com una de les parts més importants de la transició ecològica global que comportarà canvis molt profunds en el model econòmic, agroalimentari, de mobilitat i de distribució territorial de la població, entre altres.

2. Un model energètic i social sostenible

El CMES defensa un "model energètic i social sostenible" basat en les energies netes i renovables i en la participació de la ciutadania, enfront del sistema centralitzat de producció i distribució d'energies fòssils i urani avui imperant.

3. Un model descentralitzat i distribuït

L'ús de l'energia de fonts renovables a proximitat del lloc on és captada té l'avantatge d'evitar pèrdues per transport i/o emmagatzematge –reduint els costos del sistema– i permet que els usuaris tinguin (individualment o col·lectivament) certs nivells d'autonomia i control en la captació i gestió de l'energia que usen, enfront de les grans companyies de petroli, gas i electricitat. Evitar la concentració de poder econòmic i polític que acumulen aquestes companyies representa un avenç democràtic.

Per aquestes raons, el CMES es proposa promoure, amb prioritat, la captació per a usos propis –o autoconsum (individual o compartit)–, les comunitats locals d'energia, les empreses agregadores, el microfinançament popular i altres fórmules de participació ciutadana. Per impulsar-ho, cal facilitar a la ciutadania la realització d'aquestes instal·lacions i la seva interconnexió a la xarxa a través d'enginyeries i empreses competents per fer-ho; la simplificació administrativa de les instal·lacions i de la gestió; i aconseguir que els tràmits amb les empreses agregadores, comercialitzadores i/o distribuïdores siguin fàcils i directes.

4. Producció de gran escala

La captació distribuïda de particulars i empreses per a ús propi no permet, però, satisfer totes les necessitats de la societat. Cal també una producció d'energia destinada a grans

usuaris de la indústria, el transport ferroviari, la producció massiva d'hidrogen verd, etc. L'oligopoli energètic espanyol i el gran capital multinacional es troba a priori en condicions més favorables per dominar aquest sector. Però l'administració pública, que té la responsabilitat de regular-lo, pot ser també titular de la propietat de grans centrals de captació, amb l'opció d'obrir a la ciutadania la possibilitat d'adquirir participacions financeres modestes. Es tracta de fórmules per ajudar a produir canvis d'hàbits i implicar més a fons la ciutadania en la provisió i gestió de l'energia i reforçar el seu caràcter de servei públic. Una solució mixta que combini diferents escales de producció té diversos avantatges: genera un control i una participació més gran, fomenta l'estalvi i els bons usos de l'energia, implica unes afectacions territorials menors i més ajustades i crea un sistema més resilient on múltiples ciutadans, administracions i empreses cobreixen una part essencial de les seves necessitats energètiques directes amb recursos propis.

5. No a un ús indiscriminat del territori

L'energia de les noves fonts d'energia renovable s'obté de forma indissolublement lligada al territori i a les superfícies o espais de captació, i obligarà a preveure les superfícies necessàries i la seva ubicació en el territori. Caldrà una planificació que aporti eficàcia, garantia de subministrament i consens per assegurar la màxima conciliació entre els interessos en joc.

No es pot acceptar un ús indiscriminat del territori. Cada ubicació potencial de captadors fotovoltaics, eòlics o altres pot entrar en conflicte amb valors paisatgístics, culturals o biològics. Pot també entrar en concurrència amb usos agrícoles, ramaders o forestals. En principi, cal fer servir preferentment espais ja antropitzats. En casos així, hi ha valors que cal respectar i interessos que cal avaluar i negociar per arribar a decisions consensuades. I això implica la necessitat de disposar d'un projecte previ on cada actor conegui les necessitats globals i alhora el seu paper participatiu en cadascuna d'elles.

6. Planificació territorial de la transició energètica

En principi, si volem un model energètic renovable distribuït, tots els municipis i territoris han de participar en la captació local d'energia, amb reserva d'espai incorporada en la planificació urbanística municipal. Per fer aquestes instal·lacions cal deixar clar que en primer lloc s'hauran de prioritzar espais ja antropitzats, com les teulades, els espais i infraestructures públiques o els terrenys ja qualificats com urbans, els sòls industrials en desús o no desenvolupats, els espais ocupats per les instal·lacions agropecuàries...

La planificació territorial del desplegament de les energies renovables hauria de guiar-se pels criteris següents:

- a) L'agreujament del canvi climàtic i l'esgotament dels combustibles fòssils obliga a una transició energètica ambiciosa i urgent. Cal tenir l'alternativa energètica ja avançada a la major brevetat possible atesa la importància de l'energia en totes les activitats humanes. Estem en una emergència energètica i climàtica, i això cal tenir-ho en compte quan calgui prendre decisions difícils que depenen de transaccions entre interessos i valors diversos.
- b) Cal urgentment un Pla de Transició Energètica per a Catalunya, elaborat per les diferents administracions, inclosos els municipis; consensuat amb les entitats i la ciutadania del país; i que inclogui un pla d'execució.

c) Les ciutats tenen molta població i demanda d'energia, però poca superfície de captació; el món rural, en canvi, té poca població i molt espai. Per cobrir tota la demanda energètica amb renovables caldrà un pacte o entesa entre camp i ciutat que permeti intercanvis i altres processos col·laboratius en benefici mutu amb els mínims greuges diferencials possibles.

d) Aquest pacte ha de contemplar no sols l'obtenció i intercanvi d'energia, sinó també altres fites, com alimentació de proximitat, preservació de la biodiversitat i foment d'activitats creadores de riquesa a l'abast de tota la ciutadania, independentment del seu lloc de residència.

Caldrà una planificació del territori que sigui la plasmació d'aquesta entesa. El món rural necessita activitat econòmica que atregui població i eviti el despoblament. La captació d'energia pot ser una ocasió per avançar en aquest procés de reequilibri territorial, a condició que es plantegi en el marc d'una planificació que estableixi unes regles del joc beneficioses per a la majoria de la població. Entre les ciutats i les zones rurals pròximes, la globalització ha contribuït a trencar una interdependència que millora el metabolisme social i genera resiliència. És hora de recuperar aquesta relació.

Molts conflictes entorn d'instal·lacions renovables s'han originat i s'estan originant perquè els veïns les veuen com imposicions empresarials externes. La implantació hauria de seguir el camí invers. Hauria d'arrencar d'una nova Llei del Territori que inclogui també l'energia, d'una planificació nacional i local i de la participació veïnal en els projectes, inclosa la participació financera, que permeti veure les termosolars, la biomassa, les eòliques i fotovoltaïques com una cosa pròpia, com un aprofitament autòcton d'uns recursos del territori que ningú té dret a monopolitzar.

Això implica no sols planificació pública, sinó també acompanyament públic dels projectes locals, amb mires a trobar una síntesi entre els interessos locals i els nacionals. Si es complissin aquests requisits es podria resoldre millor la conciliació entre la urgència de la transició energètica i el respecte dels valors i interessos involucrats. Un superior protagonisme de la població afectada ajudaria a superar les desconfiances i a fer retrocedir les actituds merament reactives i promoure actituds proactives favorables a la transició.

7. Una planificació territorial transversal

És urgent disposar d'una planificació del territori que faciliti i agilitzi l'aprovació i implementació dels projectes que es presentin, amb criteris clars sobre ubicació de les instal·lacions energètiques. Això és un problema transversal, que val tant per a la conselleria de Territori i Sostenibilitat com per a la d'Agricultura i altres, i per tant justifica la creació d'una Agència de l'Energia a nivell dels òrgans màxims de govern que aplegui la visió energètica amb la territorial.

Caldrà considerar la qualificació de "terreny energètic", de la mateixa forma que hi han terrenys agrícoles, forestals, industrials i altres. Caldrà reglamentar la protecció forestal potenciant intervencions als matollars i grans extensions forestals inaccessibles amb la neteja incentivada per l'aprofitament energètic de la biomassa i la replantació d'espècies adaptades al terreny, així com potenciar el manteniment d'accessos i tallafocs introduint-hi espais energètics. Sobre la base d'un pla territorial nacional, els Ajuntaments, els Consells Comarcals, etc. haurien d'elaborar els seus propis plans. La planificació territorial hauria de ser una ocasió per abordar també altres imperatius que són ja damunt de la taula i que tenen un lligam

molt estret amb l'energia: una distribució espacial més equilibrada de la població i una reforma ecològica del model agroalimentari.

Catalunya necessita més espai agrari del que té per al seu consum alimentari. L'elevada dependència del petroli i d'inputs industrials de la nostra agricultura la fa molt vulnerable a les previsible oscil·lacions de preus i de subministrament que s'apunten a l'horitzó, i que tard o d'hora colpiran l'activitat i els ingressos de la pagesia i la producció d'aliments, sense oblidar els possibles efectes negatius del canvi climàtic. Això aconsella una reforma ecològica que incrementi la resiliència de la nostra producció d'aliments. Una reforma així tindria implicacions en la producció (descentralitzada) d'energia i en els volums de població exigits per una agricultura que requerirà més mà d'obra. La planificació territorial haurà d'abordar tots aquests aspectes al mateix temps.

8. Mirant al futur

Les mesures que es puguin prendre avui han de tenir en compte que la història s'accelera de manera incessant, fent obsolets molts dels hàbits adquirits. Amb el predomini dels combustibles fòssils ens hem acostumat a disposar de quantitats ingents de recursos energètics d'estoc, que permeten obtenir potències elevades i tenen una versatilitat molt gran. Podem utilitzar-los a voluntat injectant en cada activitat les quantitats desitjades de combustible. Això ha permès construir una civilització material excepcional en la història humana, fent possible una abundància de béns i serveis sense precedents.

El fet d'haver de passar a un model energètic de flux, i no d'estoc, com serà el model renovable, obligarà a una adaptació també dels usos. Les dificultats per obtenir potències elevades requerirà la ponderació del grau de necessitat de certes pràctiques que avui fem sense qüestionar (com moure grans masses o desplaçar-se a velocitats molt altes). Els costos de l'emmagatzematge faran més eficient el consum instantani de l'energia captada, i aconsellarà una gestió de la demanda de proximitat (a través de Comunitats Energètiques Locals) per adaptar-la als fluxos variables de les fonts renovables, així com una gestió diferent dels temps. Si volguéssim perllongar les pràctiques actuals permeses pels grans estocs de carbó, petroli o gas fins ara disponibles, topàriem amb límits.

Els límits serien (1) l'espai necessari per captar energia, però també (2) els materials –sobretot els metalls i d'altres recursos finits de l'escorça de la Terra— necessaris per a mantenir els actuals nivells de consum de productes (especialment productes d'utilitzar i llençar). El principi de precaució –davant de l'agreujament de la crisi climàtica i de les moltes incerteses de la transició energètica— obligarà a la cautela, a l'estalvi, a l'eficiència i a canvis de pràctiques en la vida quotidiana i en les activitats industrials per evitar colls d'ampolla, almenys fins que s'hagin explorat les possibilitats del nou model. Necessitarem, en suma, una transició global que implicarà una transformació cultural, social, econòmica, ambiental i política radical en paral·lel a la transformació energètica.